

Didactic games as a method of developing communicative competence in primary schoolchildren

Husanboy TURSUNOV ¹

Namangan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form
20 February 2021

Accepted 15 March 2021

Available online

15 April 2021

Keywords:

didactic game,
communication skills,
memory,
thinking and attention,
educational speech games.

ABSTRACT

This article discusses the role and significance of didactic games in teaching a foreign language and effective communication. The didactic game allows you to solve many pedagogical tasks in the game style that is most convenient and attractive for students.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Дидактик ўйинлар бошланғич синф ўқувчиларида коммуникатив компетенцияларини ривожлантириш усули сифатида

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

дидактик ўйин,
мулоқот кўникмалари,
хотира,
тафаккур ва диққат,
таълимий ва нутқий
ўйинлар.

Мазкур мақолада чет тилини ўрганилишида ва самарали мулоқот қилишда дидактик ўйинларнинг роли ва аҳамияти ҳақида фикр юритилади. Дидактик ўйин кўпгина педагогик вазифаларни ўқувчилар учун энг қулай ва жозибадор бўлган ўйин тарзида ҳал қилиш имконини беради.

¹ Senior lecturer, Namangan State University, Namangan, Uzbekistan. E-mail: husanboy@mail.ru.

Дидактические игры как метод развития коммуникативной компетентности у школьников младших классов

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

дидактическая игра, коммуникативные навыки, память, мышление и внимание, учебно-речевые игры.

В данной статье рассматривается роль и значение дидактических игр в обучении иностранному языку и эффективном общении. Дидактическая игра позволяет решать многие педагогические задачи в том игровом стиле, который наиболее удобен и привлекателен для школьников.

Инсонлар ҳар куни билим олиш, маърифатли, зиёли бўлиш, бошқа халқлар маданиятини ўрганиш учун интилмоқдалар, бу эса жамиятнинг сиёсий ва иқтисодий жиҳатдан ўзгаришига ҳисса қўшади. Аммо олимларнинг кузатишлари шуни кўрсатадики, ҳамма инсонлар ҳам тўғри мулоқот қила олмайдилар. Бу олимлар ташвишга солаётган муаммолардан биридир. Педагогикада мулоқот инсон фаолиятининг турларидан бири сифатида ажралиб туради. Шунинг учун мактаб ўқувчиларининг мулоқотини ташкил этиш, турли иш усулларига мурожаат қилиш, ўқитувчиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бу эса кейинчалик ўқувчининг ҳаётдаги тақдири унинг нутқини қанчалик яхши ва тўғри қуриш ва бошқа одамлар билан муносабатларни ўрнатишига боғлиқ бўлади. Шунингдек, шу билан бир қаторда интизом, ташкилотчилик, бошқалар билан ҳамкорлик каби хислатлар шаклланади [2, Б. 75]. Инсонларда билиш фаолиятининг таъсири, ривожланиши ва ўсишининг энг муҳим омилларидан бири бу-мулоқотдир.

Мактаб ўқувчиси тенгдошлари ва катталар билан мулоқот қилишда фаол ва қизиқувчандир. Шунинг учун бошланғич синф ўқувчиларида мулоқот кўникмаларини ривожлантириш зарур [3, Б. 110].

Бизнинг фикримизча, мулоқот одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг мураккаб жараёни бўлиб, у ахборот алмашишдан, шунингдек, суҳбатдошлар томонидан бир-бирини идрок этиш ва тушунишдан иборат. Мулоқот, биринчи навбатда, инсонларнинг коммуникатив таъсиридир. Мулоқот қилиш қобилияти мулоқот кўникмаларини ўз ичига олади. Мулоқот кўникмалари, инсонга ахборотни қабул қилиш ва узатиш имконини берувчи кўникмадир.

Мулоқот кўникмаларини шакллантиришнинг қуйидаги дидактик босқичларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. ўқувчиларга мулоқот кўникмаларининг афзалликларини ва аҳамиятини очиб бериш;
2. ўқувчиларни кўникмаларнинг тузилиши ва мазмуни билан таништириш;
3. ўқувчиларнинг мулоқот кўникмаларини эгаллашлари учун мажбурий қўшимча топшириқлар жорий этиш;
4. ўқувчиларнинг ижодий фаолиятида орттирилган мулоқот кўникмаларини такомиллаштириш [1, Б. 64].

Бу жараёнларни амалга ошириш учун ўқитувчи ҳар бир босқичнинг мазмунини билиши ва уларнинг мантиқий кетма-кетлигига амал қилиши керак. Дидактик ўйин кўпгина педагогик вазифаларни ўқувчилар учун энг қулай ва жозибадор бўлган ўйин тарзида ҳал қилиш имконини беради. Лекин шу билан

бирга, у таълим ва тарбиянинг барча муаммоларини ҳал қилади ва таълимий характерга эга бўлади, шунингдек, ўқувчининг одатий фаолиятини билим олишга яқинлаштиради. Дидактик ўйин-бир қатор ўйин тамойилларини амалга оширувчи, фаол ўрганувчи ва қоидаларнинг мавжудлиги, ўйин фаолиятининг қатъий тузилиши ва баҳолаш тизими, фаол ўрганиш усулларида бири бўлган ўқув ўйинлари шаклида ташкил этиладиган ўқув машғулотлар туридир [4, Б. 117].

Ақлий ва мулоқот кўникмаларини ривожлантиришга кўмаклашувчи машғулот шаклларида бири ўйиндир. Дидактик ўйиннинг тарбиявий вазифаларидан бири ўқув вазифасидир. Демак, бу ўйин икки вазифага эга: биринчиси катталар томонидан назорат қилинувчи таълим, иккинчиси болалар томонидан – ўйиндир, шунинг учун бу ўйин дидактик ҳисобланади [5, Б. 249].

Дидактик ўйин мураккаб ҳодиса, лекин у ўйинни ўрганиш шакли сифатида тавсифловчи структурани, яъни компонентларни аниқ кўрсатади. Ушбу компонентларни нималардан иборат эканлигини кўриб чиқамиз. Таълим вазифаси дидактик ўйиннинг асосий элементи бўлиб, унга бошқалар бўйсунди. Ўқувчилар учун таълим вазифаси ўйин сифатида шаклланади. Ўйин ҳаракатлари-ўйин мақсадида ўқувчи фаолиятини намойиш қилиш йўлларида.

Бошланғич мактаб ёшидаги ўқувчилар учун бир неча ўйин элементларидан иборат мураккаб ўйин ҳаракатлари таъминланади. Қоидалар ўйин мазмунининг бажарилишини таъминлайди. Улар ўйинни ислоҳ қилишади: ўйиннинг барча иштирокчилари уларга бўйсундилар.

Педагогикада анъанавий дидактик ўйинлар буюмлар билан, ёзма ва оғзаки ўйинларга ажратиш ривожланди [4, Б. 143].

Ўқув вазифаси, ўйин ҳаракатлари ва қоидалари ўртасида яқин муносабатлар мавжуддир. Ўқув вазифаси ўйин ҳаракатларини белгилайди ва қоидалар ўйин ҳаракатларини бажаришга ва муаммони ҳал қилишга ёрдам беради. Бироқ бошланғич мактаб ёшида ривожланишнинг асосий шарти ўйин вазиятида ўқувчининг бошқа ўқувчилар билан ўзаро муносабати бўлганлиги сабабли дидактик ўйинларни тўғри ташкил этиш ҳақида савол туғилади.

Ўқитувчининг асосий вазифаси ўйин учун шароит яратиш, дидактик материал, ўйинларни танлаш ва уларни тўғри жойлаштириш, ўйинга жой танлаш, ўқувчининг ўйинга қизиқишини уйғотиш, бу қизиқишни сақлаш, улар билан ўйнаш ва мулоқотга ёрдам беришдир [6, Б. 301].

Ўйин давомида ўқувчи тенгдошлари ва катталар билан мулоқот қилишни ўрганади, ўз мулоқотини йўлга қўяди, низоларни ҳал қилишга ўрганади. Шунингдек, дидактик ўйинда хотира, тафаккур ва диққат ривожланади. Ўқувчининг тенгдошлари билан мулоқоти биргаликда ўйнаш жараёнида юзага келади. Биргаликда ўйнаб, ўқувчилар бир-бирларининг қизиқишларини ҳисобга ола бошлайдилар, ўз нуқтаи назарини ҳимоя қиладилар ва баҳслашадилар. Шунинг учун ўйин бу даврда мулоқотнинг ривожланишига катта таъсир кўрсатади. Ўйинни ўқитиш услуби сифатида қўллаш ўқувчиларда янада яхши мотивацияни яратади. Ўйин ўқувчиларнинг ғайрати ва қизиқишини оширади. Ўйин фаолияти инсон ҳаётининг ажралмас қисмидир, шахс ривожланишида жуда муҳимдир. Никол Де Грандмонтнинг сўзларига кўра, ўйин фаолияти ташқи дунёни яратиш, тартибга солиш ва ривожлантиришга имкон беради, шунингдек, у ўйин тарихи ўз ўйин фаолияти орқали ўйин ҳамма нарсага имкон беришини кўрсатиб беради. У ўзи яшаётган дунёни ўз идроки билан тушуниши ва ўзига жалб қилиши шарт” [7, Б. 47].

Ф. Весс “Тил дарсида ўйин ва коммуникатив фаолият тўғрисида”ги китобида таъкидлаганидек, ўйин: “тил дарсларини жонлантиришга ва ўқувчиларни фаол иштирок этишларига ёрдам беради. Кўпроқ ўрганиш жараёнида улар сўз, жумла ва матнлар билан ўйнашдан завқланиб, яқка ва жамоавий равишда яратадилар” [8, Б. 8].

Ўйин мулоқот вазиятини яратиш воситасидир. Таълимий ва нутқий ўйин вазиятларидан фойдаланиш ўқувчиларнинг ёш хусусиятларига тўлиқ жавоб беради ва уларнинг табиий мулоқотига шароит яратади. Қўлланиладиган таълимий ва нутқий ўйинлар кўнгилочар ўйинлардан тор методик мақсадга эгалиги билан фарқ қилади. Ўқув-нутқий ўйин вазияти ўқувчиларни ўқув-услубий мақсадларда ўйин қоидаларига мувофиқ сўзлаш ва ҳаракат қилишга ундайди. Айнан ўйин мулоқот жараёнинива қизиқишини оширади ва қўллаб-қувватлайди .

Бошланғич синф ўқувчиларда мулоқот кўникмаларини ривожлантириш учун дидактик ўйиндан фойдаланиш самарадорлиги педагогик тажрибаларда синаб кўрилган. “Таълимий нутқ ўйинларининг қуйидаги турларини ажратиш мумкин:

- фонетик;
- лексик;
- грамматик;
- лексик-грамматик;
- коммуникатив;
- ўқишни ўрганиш учун ўйинлар;
- тинглашни ўрганиш учун ўйинлар;
- гапиришни ўрганиш учун ўйинлар;
- аралаш ўйин;
- очиқ ўйинлар;
- фонетик ўйинлар”.

Машғулотнинг дастлабки босқичида қўлланиладиган фонетик ўйинлар орасида бошқотирма ўйинлар, имитацион ўйинлар, мусобақа ўйинлари, предметли ўйинлар, ақлий ўйинларни ажратиб кўрсатишимиз мумкин. Бу ерда 4-синф ўқувчилар учун француз тили дарсларида фойдаланиш учун баъзи ўйинларни мисоллар ёрдамида кўрсатамиз:

Топишмоқ сўз ўйини – Ўқитувчи бир хил товушни – *eau* ўз ичига олган сўзлар қаторини номлайди. Товушни биринчи бўлиб тахмин қилган ўқувчи, уни жавобини айтиш ҳуқуқини олади. Масалан: *un manteau* (пальто), *un drapeau* (байроқ), *un chareau* (шапка ёки шляпа), *un bateau* (қайиқ), *un gateau* (пирог ёки ширинлик), *un château* (кўрғон).

Сўзни номлаш (бирор предмет орқали ўйин) – Ўқитувчи тўпни навбат билан ўйин иштирокчиларига отиб, товуш сўзни айтади, иштирокчилар тўпни бир-бирларига қайтарадилар ва бирхил товушлиэшитиладиган сўзни айтадилар. Масалан: *un crayon* (қалам), *un bonbon* (конфет), *un garçon* (бола), *un ballon* (копток), *un pantalon* (шим).

Тез айтиш (тақлид ўйини) – Ўқувчилар маълум бир товуш учун тил, ибора ёки қофияни талаффуз қилишга ҳаракат қиладилар.

Мисолучун:

Un, deux, trois;

Quoi, quoi, quoi;

Petit poisson;

Bonjour, madame Lerois;

C'est moi, l'oie;
Dis-moi ton nom;
Quatre, cinq, six;
Et toi, tu vois l'oie?;
Non, non, dit le poisson;
Bonjour, madame Caprice;
Sept, huit, neuf;
Bonjour, monsieur Leboeuf;
Dix, onze, douze;
Ça va, monsieur Ventouse.

Қор парчаси номланувчи ўйинлар – таълим методида жуда кенг тарқалган воситадир. Ўқувчилар давра суҳбати шакли асосида ўтирадилар, жадвал марказида ўрганилган сўз ва иборалар ёзилган карточкалар ёйилади. Бир ўқувчи картани олади, уни ҳаммага кўрсатади ва маълум бир сўз ёки иборани жумлада ишлатади. Иккинчи ўқувчи иккинчи карточкани олиб, аввалгисига мантиқан боғлиқ бўлган иккинчи гап билан ёзади.

Мусобақа ўйинлари – ушбу ўйинлар жуфт, якка ёки жамоавий тарзда олиб борилади. Шунингдек, “аукцион” ёки “дуэл” каби номланувчи ўйинлар мавжуд. Ушбу ўйинда маълум бир мавзуга боғлиқ бўлган сўз ва иборалар, вазиятлар гапнинг тугал қисмига боғланган ҳолда амалга оширилади. Масалан: *L' oncle Jules part en voyage. Жюль амаки саёҳатга жўнаяпти. Qu'est-ce qu'il met dans sa valise? У чемоданига нималарни жойлаштиряпти?*

Ўқувчилар бирин-кетин мавзуга боғлиқ бўлган сўз ва ибораларни айтадилар.

– Il met dans sa valise une chemise. У чемоданига кўйлакни соляпти.

– Il met dans sa valise un pantalon. У чемоданига шимни соляпти.

– Il met dans sa valise une poupée pour sa fille. У чемоданига қизи учун қўғирчоқни соляпти.

– Il met dans sa valise une brosse à dents. У чемоданига тиш чўткасини соляпти.

Ушбу ўйинни биз “Саёҳат” мавзусига боғладик. Ушбу ўйинни бир қанча мавзулар асосида ташкил қилиш мумкин. Ўқувчи тасодифий тузилаётган ҳикояларни мавзуга боғлаш орқали бир қанча гап ва иборалар тузади ва охири гапни айтган ўқувчи ғолиб бўлади.

Бошланғич синф ўқувчиларда мулоқот кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган дидактик ўйинлардан айрим намуналар келтираамиз. Чет тил дарсларида “**Бошқа сўз айт**” “**Dis-le différemment**” ўйини. Мақсад: Ўқувчиларни маълум бир сўз ёки ибораларнинг маъносига яқин бўлган сўзларни танлашга ўргатишдир. Бунинг натижасида сўзларнинг маъносига яқин бўлган сўзлар билан алмаштириш кўникмаларини ривожлантиришдан иборатдир. Ўйиннинг бориши:

Ўқитувчи бирор ибора ёки гапни айтади ва ўқувчилар уни маъносига ўхшаш сўзлар билан алмаштиришлари керак; масалан: “**Un garçon était de mauvaise humeur**”. **Quels mots peut-on décrire? (triste, chagrin).**” Бир бола ёмон кайфиятда эди”. Уни тасвирлаш учун қандай сўзлардан фойдаланишим мумкин? (ғамгин, хафа). Ҳа, “ғамгин”, “хафа” сўзлари маъно жиҳатдан яқин бўлган сўзлар, яъни маънодош сўзлар. Ўйиннинг мулоқот кўникмаларини ривожлантириш нуқтаи назардан аҳамияти, ўйин мактаб ўқувчиларида мулоқот малакаларини ривожланишига ёрдам беради, ўқувчиларнинг сўз бойлигини бойитади.

Атроф-муҳитга оид дарслардан **“тутиб ол-номла” “Attrape-nomme”** ўйини. Ўйиннинг мақсади: мавзу бўйича ўрганилган материални мустаҳкамлаш, ўқувчиларнинг сўз бойлигини ошириш, ўқувчиларда мулоқот кўникмаларини ривожлантириш. Жиҳоз: тўп. Ўйиннинг бориши:

Ўқитувчи ўқувчига копток ташлайди (объект ёки ҳодисани номлайди ва улардан шу ҳодиса ёки объект билан боғлиқ ҳамма нарсани номлашни сўрайди; масалан: **“Об-хаво”, “Les saisons”**. Тўп айлана бўйича узатилади ва яна ўқитувчига қайтарилади. Мулоқот кўникмаларини ривожлантириш бўйича ўйиннинг аҳамияти қуйидагича: ўйин ўқувчиларни мулоқотга, объект ёки ҳодисаларни тўғри тасвирлашга ўргатади.

Математика дарсларида **“Ўзингни синаб кўр” “Essayez-le vous-même”** ўйини. Ўйиннинг мақсади: Ўқувчилар математик топшириқларни мустақил равишда ечишга ўргатиш ва фикрларини тўғри шакллантиришга ёрдам беради. Ўйин бориши: ўқитувчи ўқувчилардан ўрганилган мавзу ёки ўрганилган қоида бўйича топшириқни сўрайди. Ўқувчилар фикр алмашишади ва энг яхши вариантларни танлашади. **“Ким тезроқ”** танловини ташкил қилиш мумкин. Мулоқот кўникмаларини ривожлантириш бўйича ўйиннинг аҳамияти: ўйин ўқувчиларни ўз фикрларини тўғри ифодалашга, гапиришдан кўрқмасликка ўргатади.

Ўйинлар француз тилини ўқитишнинг дидактик воситаси сифатида ўқувчиларнинг индивидуал ёки жамоавий ижодкорлигини ривожлантиришга ёрдам беради. Ўқувчи дарс-ўйинларда мустақил равишда билим олишга ўрганади, ўз фикрларини эркин ифодалайди. Синфда турли хил иш шакллари, ўқув материални бир неча марта такрорлаш, ўйин кўринишидаги машқларни бажариш, ўқувчиларнинг мотивацияси ва билим қизиқишини оширишга ёрдам беради. Юқоридаги таълимий ва нутқий ўйинлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг ёш хусусиятларига тўлиқ жавоб беради ва француз тилини ўрганишга бўлган мотивларини сезиларли даражада оширади.

Шундай қилиб, синфда дидактик ўйинлардан фойдаланиш бошланғич ўқувчиларда мулоқот малакаларини ривожланишига ёрдам беради, деган хулосага келиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Максимова А.А. Теория и технология подготовки студентов к развитию коммуникативных умений у младших школьников: учебно-методическое пособие / А.А. Максимова. 2-е изд., испр. и доп. Орск: Издательство ОГТИ, 2008. – С. 137. ISBN 5-8424-0368-4.
2. Олешков М.Ю. Моделирование коммуникативного процесса: монография М.Ю. Олешков 2-е изд М.: Педагогика, 2008. – С. 365. ISBN 5-99-0082-5.
3. Развитие речи детей младшего школьного возраста: пособие для педагога начальных классов; под ред. Ф.А. Сохина. 2-е изд., испр. М.: Просвещение, 2005. – С. 223. ISBN 978-5-7943-0328-5.
4. Селиверстов В.И. Дидактические игры с детьми / В.И. Селиверстов. 3-изд., перераб. М.: Просвещение, 2000. – С. 190. ISBN 7-87065-027-5.
5. Сербина Е.Б. Развивающие игры для детей / Е.Б. Сербина. 3-е изд., избр. М.: Ространсфер, С. 9268. ISBN 5-1398-2120-9.
6. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. 3-е изд., избр. М.: АЛМАПРЕСС, 2000. С. 356. ISBN 5-691-00256-2.
7. Nicole de Grandmont, Pédagogie de jeu: jouer pour apprendre, Boeck, Paris, 1997. – P. 47.
8. Weiss F, Jeux et activités communicatives, Paris, Hachette, P. 8.